

Írta: Domszky András

Kik azok a pszichopedagógusok?

A gyermekek védelméről szóló törvény tervezetében olvassuk, hogy „a gyermekvédelmi munka végzéséhez szükséges speciális képzések – a pszichopedagógus-képzés kivételével – csak néhány éve indultak meg...”

Valóban, a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán ebben a tanévben végez az 1973-ban alapított szak tizenkilencedik évfolyama. Mégis, a tapasztalat azt mutatja, hogy még a segítő foglalkozásúak körében is bizonytalanok e Magyarországon egyedülálló szakképzettséggel kapcsolatban (lásd ugyanerről lapunkban Zwickl Annamária cikkét is).

Tényleg, ismeri Ön a pszichopedagógusokat? Kik ők, mit tudnak, mivel foglalkoznak, hol és hogyan képezik őket?

Pályatükör

Érdeklődés esetén, kezdjük a választ egy hivatalos pályatükörrel (érdeklődés hiányában kéretik a cikk olvasását itt abbahagyni!).

Tehát: a pszichopedagógia olyan pedagógiai tevékenység, mely részben a szociális segítő foglalkozások körébe, részben a gyógypedagógia körébe tartozik és elsősorban intézményeken belül nyújt segítséget a család-, gyermek- és ifjúságvédelem hatókörébe tartozó gyermek- és fiatalok számára a problémáinak megoldásához.

A pszichopedagógus képzés célja, hogy a hallgatók tudományosan megalapozott szakmai kompetenciára tegyenek szert. Tanulmányaik során megtanulják az egyéni és a társadalmi problémáknak a biológiai – pszichikus és szociális látszféra szoros kölcsönhatásait feltáró elemzési módját és a pszichopedagógiának azokat az alapvető kezelési, megoldási módszereit, eszközeit, melyeket szakmai praxisukban alkalmazhatnak a problémák megoldása érdekében, a társadalom mikro-csoportjaival és egyénekkkel végzett munkájukban.

A pszichopedagógus kompetenciája arra a gyermek- és fiatalok populációjára vonatkozik, melynél a harmonikus fejlődést, az eredményes szocializációt hátráltató különböző eredetű körülmények pszicho-szociális zavarokat és akadályozottságot eredményeznek.

A pszichopedagógus kompetenciája kiterjed az érintettek biográfiájának, jelen állapotának, nevelhetőségi, képezhetőségi lehetőségének komplex felmérésére. Erre épülő tevékenysége:

- a beilleszkedés képességének javítása (pl. nevelőotthoni nevelés, átnevelés)
- az adekvát viselkedésmódok kialakítása (pl. képességfejlesztés, viselkedésterápia)
- az ismeretelsajátítás segítése (pl. súlyos beilleszkedési zavarokkal küzdő gyermekek és fiatalok speciális oktatása).

Az érintett populációra irányuló pszichopedagógiai tevékenység főbb színterei a bentlakásos gyermekvédelmi intézmények különböző típusai, egészségügyi intézmények és „ambuláns” intézmények.

A pszichopedagógia „hagyományai”

Viszonylagos ismeretlensége ellenére a pszichopedagógiának rövid, de kialakult „hagyománya” van Magyarországon.

Miben áll ez?

1. Hagyományosan nehéz elfogadtatni, hogy mi a pszichopedagógia és ki az a pszichopedagógus. (Mit tud, miért tudja, „hol” tudja és „hogyan” tudja.)
2. Főiskolánk oktatói hagyományosan elégedetlenek ezzel a képzési formával.
3. A pszichopedagógusokat alkalmazó intézményekben hagyományosan nagyra értékelik kollégáink/volt hallgatónk munkáját.
4. A pszichopedagógusok hagyományosan elégedetlenek szakmai lehetőségeikkel.
5. A végzett pszichopedagógusok hagyományosan, nagy arányban újabb diploma szerzését tartják szükségesnek, a meglévő mellé.
6. A posztgraduális képzésekben résztvevő pszichopedagógusok hagyományosan jól szerepelnek.

(Hagyományról abban az értelemben beszélek, hogy az idézett állítások sztereotip vélekedésminták. Ebben a vonatkozásban használhattam volna a közhely fogalmát is, viszont a hagyomány szeretetteljesebb és tartalmazza a gondolat ápolásának mozzanatát is, míg a közhely minimum érdektelenséget, a gondolkodás hiányát fejezi ki.)

A „hagyományok” felsorolását még lehetne folytatni. Úgy vélem azonban, hogy az ironikusnak tűnő felsorolás már így is éppen elég komoly problémát exponál. Megoldásuk, de legalább kifejtésük a szak megismerése érdekében lényeges, bár teljes mélységében és minden összefüggésében nem is lehetséges e rövid írás keretei között.

Mielőtt sorra venném választott szempontjaimat, szeretném hangsúlyozni, hogy ami következik, az az én személyes véleményem.

Akkor a hagyományokról:

1. Szakunk a hetvenes évek elején, olyan időszakban jött létre, amikor a humán szolgáltató/szociális segítő szféra intézményrendszere még teljesen hiányzott Magyarországon. Ezen a téren tömeges szükségletek maradtak kielégítetlenül vagy kanalizálódtak az egészségügyi, a hatósági, a büntető szférába. A családok életében keletkező, a gyermekekre kiható problémák „megoldásával” az akkor alakuló nevelési tanácsadók, a gyermek-ideggondozók és döntő mértékben a gyermekvédelem csupán vertikálisan kiépült, bentlakásos intézményrendszere próbálkozott. A szociális munka nem volt politikai szempontból legitim társadalmi szükséglet. A szociálpedagógia pedig, miként azt a korabeli (1979-es!) Pedagógiai Lexikon megállapította: „a nevelés történetében túlhaladott képződménynek tekinthető.” (Legalábbis akkor így gondolták és a lexikonban idézett Paul Natorp-féle irányzat esetében ez talán igaz is.) A gyermekvédelem, amint azt gyakran hallottuk: „ideológiaérzékeny terület” volt, és persze ma is az, csak többrétű és bonyolultabb viszonyrendszerben.

Ebben, az itt nagyon elnagyoltan ábrázolt szituációban a szükséges, „a nem fogyatékos gyermekeken segítő” szakember karaktere a pszichopedagógus elnevezéssel volt elfogadhatóan bevezethető. Elszakíthatatlanul persze a szakot létrehozó nagyformátumú szakemberek, Illyés Gyuláné, Gordosné dr. Szabó Anna és Murányi-Kovács Endréné áldozatos törekvéséről, képzettségéről és beállítódásáról.

Így történhetett az, hogy nálunk nem a szociálpedagógusok vagy például a szociális munkások specializálódtak erre a területre, mint másutt, Nyugat-Európában.

Nyilván nem véletlen, bár az összefüggések hiteles feltárása történeti szociológiai kutatást igényelne, hogy ugyanekkor indult – és szintén főiskolánkon – a szociálpolitika más részterületeire képesítő szociális szervező szak is. Ennek tanúi persze köztünk vannak.

Önmagában az nem lett volna probléma, hogy egy fontos részterületre specializált szakembert kezdtünk képezni. A FICE szakértői szemináriuma, az izraeli Neurimból például csak nemrég, 1991. július 5-én adott ki olyan nyilatkozatot, amely a bentlakásos gyermekvédelmi intézmények dolgozóinak speciális felsőfokú képzését szorgalmazza. Még azt is mondhatnánk, hogy megelőztük Európát, de persze, mint láttuk, nem erről van szó.

A probléma abból adódott, hogy – mint azt ma már minden segítő foglalkozású szakember tudja – a bajok keletkezésének mechanizmusa nagyon bonyolult. A problémahordozó egyének szintjén kívül más szintek is léteznek, ahonnan a károsodás származhat (ökológiai szint, társadalmi szint, kulturális szint, közösségi szint, családi szint, interperszonális szint). Ezek ráadásul állandó kölcsönhatásban vannak egymással. Így az eset dinamikájának feltárásán túl, a segítő szakembernek saját kompetenciáját meg kell erősítenie más intézményekkel és más szakemberekkel is.

A lelkes pszichopedagógusok első kudarcélményei abból adódtak, hogy ilyeneket nem találtak. A humán problémák megoldásának kapcsolódó, horizontális intézményei ugyanis hiányoztak.

Így gyorsan tapasztalhatták azt, amit Fülöp Márta publikációjában, egy lehetséges pszichopedagógusi feladattal kapcsolatban így fogalmaz meg: „a gyerekek rossz szociális készségei sokféle forrásból fakadnak, gyakran krónikusak, és kívül esnek egy mentálhigiénés megközelítés hatáskörén. Emellett, ha a gyerekek szociális készségei a rendszeres fejlesztés hatására javulnak, de azok az élethelyzetek, amelyekben rendre bekerülnék, destruktívak, akkor nincs olyan készségfejlesztő program, amely a pusztán perifériás hatásokon túl többet tudna tenni a gyerekekért.”

Tapasztalhatták azt is, hogy a stressz helyzeteket nem tudják fölszámolni, hogy az alkati sebezhetőség is nehezen befolyásolható és hogy a természetes támogató rendszerek társadalmunkban nem működnek kielégítően, s az ő lehetőségeik csupán a problémakezelő készség esetleges sikerű fejlesztésére elegendőek, de ezt hivatástudatból nem fogadhatták el és érzelmi szempontból sem tudták feldolgozni. Ezért szakmájuk határait gyakran átlépték, s ezzel támadhatóvá váltak, mert az idegen terepen mozogva, már csak köznapi tudatuk megítélésére hagyatkozhattak.

1985-ben, a MAGYE Pszichopedagógiai Szakosztályának felmérése szerint 35-40-féle szintéren, 23-25-féle munkakörben dolgoztak a pszichopedagógia szakon végzett gyógypedagógusok. Ennek problémáiról azonban, majd a 4-5. pontban szeretnék részletesebben szólni.

Remélem, sikerült érzékeltetnem, hogy egy intézményekkel és szakértelemmel le nem fedett, bonyolult társadalmi szükségletrendszerrel szembeülvén hogyan került – némiképp – kényszerpályára a mindenképpen szükséges és hasznos pszichopedagógia. Biztos, hogy a kép nem teljes, és más megközelítés is lehetséges.

(A pszichopedagógia definiálását illetően kérdéses, vajon lehet-e a pontosság nagyobb fokát elvárni bármely meghatározástól, mint amit a tárgy aktuálisan megenged?)

A változott társadalmi körülmények és szakmai feltételek között önmeghatározásunk folyamatosan finomodik.)

2. A pszichopedagógia mindig „kilógott” egy kicsit a gyógypedagógiai tanárszakok közül. Több diszciplínából építkező, bizonyos mértékig közvetítő foglalkozásként szokatlan a

körülhatárolhatóbb gyógypedagógiai ágak között. Ezért kényszerülünk arra – az egyébként igen sok hasznot hozó feladatra –, hogy időnként újra megvizsgáljuk azokat a kérdéseket, amelyeket Volentics Anna vetett föl a MAGYE 1985-ös tanácskozásán:

- „hogyan illeszkedik a pszichopedagógia a gyógypedagógia egységes rendszerébe az elméletben és a gyakorlatban,
- mennyiben és hogyan vonatkoznak rá a gyógypedagógia klasszikus ágainál tapasztalt, jelenleg érvényes összefüggések?”

Természetesen ma más ezeknek a kérdéseknek a nyomatéka, mint tíz évvel ezelőtt, de, mint látni fogjuk, vizsgálatukat most folyó reformképzésünk megtervezésekor is elvégeztük.

3. A pszichopedagógusokat alkalmazó intézmények „hagyományos” elégedettsége sarkítva két okra vezethető vissza:

- az intézmények saját szakmai programjának hiánya mellett (elsősorban a bentlakásos gyermekvédelmi intézményekre gondolok) a pszichopedagógus szakértelme kiemelkedik;
- akik a pályán maradnak, azoknak a hivatástudata, elkötelezettsége példamutató.

Igazán kár, hogy egyik megállapítás sem tudományos értékű kritérium, de erről nem a pszichopedagógusok tehetnek.

Sokáig azt hittem, hogy ha a pszichopedagógusok létszáma elér egy kritikus tömeget az intézményekben, például 15%-ot, az nagyon nagy változásokat eredményez. Nem tartunk itt, de már látom, hogy ez is kevés. Változást (néhol posztfeudális) intézményeinkben ott tapasztalunk, ahol az igazgató is pszichopedagógus. Szerencsére egyre több ilyen van. Ezzel együtt megemlítem, hogy a rendszerváltozás idején a gyermekvédelmet leginkább reprezentáló nevelőotthonokban, a pedagógus munkakörben alkalmazottaknak, országos összesítésben csak 5,37%-a volt pszichopedagógus képesítésű.

4. Szemben áll az intézmények (vezetőinek) elégedettségével a pszichopedagógusok elégedetlensége.

Ennek két fajtája és egy, ezekkel összefüggő, közös attitűd-béli magyarázata van:

A nem a speciális gyermekvédelem intézményrendszerében elhelyezkedőknél például a következő a probléma: „A státusok a legtöbb helyen szempontunkból inadekvátak. S ez az inadekvátság, például pszichopedagógus segédnövéri vagy segédápolói státuson, nem csak szépséghiba. Magával vonja a munkaköri elvárások tisztázatlanságát is, valamint egyes előnyök (pedagógusszabadság, munkaidőn belüli felkészülés) elvesztését.

Altalánosabb a másik gond. Gerevich József szellemes tanulmányban elemzi a kelet-közép európai humán paradigma jellegzetességeit. Ezek: a Patyomkin-effektus, a kváziprofessionalizmus, az oligarchizmus, a kontraszelekció, az elsődleges változás paradigmája és a céldiffúzió. Témánk szempontjából főleg az első kettő bír különös jelentőséggel.

A Patyomkin-effektus „azt jelenti, hogy a humán szakmák szervezeti feladataikat legtöbb esetben megfelelő feltételek és idő hiányában kapják. (...) A szervezet elkezd működni. Bizonyítania kell működése értelmét, és elkezd adminisztrálni magát. Élesen elszakadnak az operatív célok és az ideológiai célok egymástól, a szervezet átalakul kvázi-szervezetté.”

„A másik ilyen humán jellegzetesség Kelet-Közép Európában a kvázi-professionalizmus, vagy minthaszakmaiság. A szakemberek, akik egy igazi szakmára képződnek ki, az intézmény keretei között nem kapják meg azokat a feltételeket, amelyek az igazi szakma gyakorlását jelentenék, és így kvázi-szakemberré válnak.”

Különösen ez utóbbi ok a pszichopedagógusok elégedetlenségének fontos meghatározója.

Ezekhez társul az a szemléleti differencia is, hogy mivel ők a másodfokú változás paradigmájára építő megközelítést tanultak, megoldási javaslataikat, a szervezetközpontú elvárások hálójában nem tudják kibontakoztatni.

Mindezek a képzésre úgy hatnak vissza, hogy az intézmények nem működnek megrendelői-felhasználói szféraként. Alulfejlettségük és egyéb jellemzőik miatt nem kompatibilisek a színvonalában örökké kritizálható, de még így is nivósabb képzéssel. (Ha kontroll funkciót látnának el, az egyelőre katasztrofális lenne a képzésre nézve.)

5. A pszichopedagógusoknak, lévén részei a rendszernek, nincs rálátásuk a saját helyzetükre, ezért saját felkészültségükben keresik a hibát és továbbtanulnak. Ennek is van azonban jó oldala. Amikor én végeztem a szociológia szakot, az évfolyam egyharmada pszichopedagógus volt. Hasonlóan magas volt a pszichopedagógusok aránya a szociálpolitikus képzés első évfolyamain is.

6. Végül, annak, hogy a posztgraduális képzésben igen jól helytállnak a pszichopedagógusok, nem lehet más oka, mint az, hogy a pszichopedagógus képzés „bevezető” szakként is nagyon jól funkcionál.

Változások a képzésben

Mielőtt bemutatnám képzésünk jelenlegi felépítését, szeretnék röviden kitérni előtörténetünkre és a képzés változásaira is.

A hazai gyógypedagógusokat már a századforduló óta foglalkoztatta szakmánk kiterjesztése, lehetőségeink felhasználása az „ártó miliőben” élő, az ideges gyermekekre, az „erkölcsi vagy társadalmi fogyatékosokra”.

E populációban széleskörű elméleti és gyakorlati munkásságot fejtettek ki a gyógypedagógia ma már neveléstörténeti rangú személyiségei, például Roboz József, Koleszár József, Vértes O. József, Schnell János, Tóth Zoltán.

Ebben a szellemben Bárczi Gusztáv még 1946-ban is cikket írt a Köznevelésbe arról, hogy az „erkölcsileg fogyatékos” gyermekek nevelése a gyógypedagógia legnehezebb feladata.

Törekvéseik az ötvenes években megszakadtak, a politikai vezetés a gyógypedagógiát kizárólag az organikusan károsodott gyermekek gyógyító-nevelésére korlátozta..

Hosszú kihagyás után, csak 1969-ben indulhatott meg főiskolánkon posztgraduális formában „a magatartásuk miatt különleges nevelést igénylő gyermekek nevelésével kapcsolatos speciális problémák megoldása érdekében” a nevelőtanár szak.

Ezt sikerült 1973-tól, immár nappali, levelező és posztgraduális formában zajló képzéssel alakítani, pszicho-pedagógia elnevezéssel. A szak, a korabeli előterjesztésből idézve: „a bio-pszicho-szociális okok következtében normálistól eltérő személyiségstruktúrával rendelkező, személyiségfejlődésükben sérült neurotikus, pszichopátiás és disszociális magatartású gyermekek és serdülők helyrehozó-nevelésére készít fel.”

A szakon, az 1992-ben indult és jelenleg is folyó reform-képzést megelőzően három jelentősebb tantervi reform zajlott le. Az első időszak szociálpedagógiai-pszichológiai, a második szociálpedagógiai-gyógypedagógiai, a harmadik erősebben gyógypedagógiai irányultságú változásokat hozott. Közben természetesen gyűltek a tapasztalatok, változott, finomodott a terminológia, egyre újabb megközelítéseket, hazai és külföldi segítő modelleket építettünk a képzésbe.

1988-ban, és azt követően számos hipotetikus modellt dolgoztunk ki, részben a széles körben meginduló szociális képzésekkel és az új szakmastruktúrával való összhang céljából. Meg terveztük – többek között – a pszichopedagógia szakról leválasztott szociálpedagógus képzés tantervi irányelveit is.

Végül, hiszen a pszichopedagógia szakos képzés főiskolánk része, olyan megoldást alakítottunk ki, amely tartalmában és szervezetében is a korábnál jobban harmonizál a többi gyógypedagógiai szakterület képzési reformjával.

A pszichopedagógia szakképzési célja a pszichoszociális fejlődésükben zavart mutató gyermekek és fiatalok nevelésévi-oktatásával kapcsolatos gyógypedagógusi munkára való felkészítés.

Mégpedig tanári és (betétlappal) terapeuta szakirányban.

A humán segítő foglalkozások körében azzal a hasonlattal tudnám magunkat elhelyezni, hogy testvéreink a többi gyógypedagógusok, féltestvéreink a szociálpedagógusok és első fokú unokatestvéreink a szociális munkások.

Reform-képzésünk struktúrája

Képzésünk struktúráját itt csak a tanegységek felsorolásával szeretném érzékeltetni. Hozzáteszem, hogy az első reform-évfolyam a következő tanévben végez, a tanterv, a képzés belső tapasztalataira építő első korrekcióját ekkor tudjuk elvégezni, amit aztán a gyakorlati bevételek vizsgálata követ majd.

A gyógypedagógus-képzés pszichopedagógiai szakterületének tanegységei:

ALAPOZÓ KÉPZÉS

Biológiai tanegységek
Funkcionális anatómia I.
Funkcionális anatómia II.
Fejlődéstan
Általános kórtan
Gyógypedagógiai kórtan (szakterületenként)
Gyermekpszichiátria
Gyógypedagógiai iskolaegészségtan

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TANEGYSÉGEK

Filozófiatörténet*
Társadalomfilozófia
Személyiségfilozófia
Vallásfilozófia
Erkölcsefilozófia
Művészetfilozófia
Politikai filozófia
Általános szociológia*
Családszociológia
Politikai szociológia
Gazdaságszociológia
Devianciaszociológia
Művelődésszociológia
Nevelésszociológia
Nemzetállam története*
Nemzeti kisebbségek története
Magyar gazdaság története
Egyháztörténet
Eszttikatörténet
Vallástörténet
Logika

NYELVTUDOMÁNYI TANEGYSÉGEK

Beszédművelés
Magyar nyelv
Beszédpedagógia

ÁLTALÁNOS PEDAGÓGIAI TANEGYSÉGEK

Bevezetés a pedagógiai kultúrába

Didaktika

Játékpedagógia

Matematika általános metodika

és gyakorlat

Anyanyelv általános metodika és gyakorlat

Általános pedagógia

Integrált oktatás-nevelés

ÁLTALÁNOS GYÓGYPEDAGÓGIAI TANEGYSÉGEK

Gyógypedagógiai preambulum I.

Gyógypedagógiai preambulum II.

Általános gyógypedagógia történet

Gyógypedagógia történet (szakterületenként)

ÁLTALÁNOS ALAPOZÓ TANEGYSÉGEK

Rajz I.

Rajz II.

Általános zenei alapok I.

Módszertan és számítástechnika

Testnevelés

PSZICHOLÓGIAI TANEGYSÉGEK

Bevezetés a pszichológiába

A szocializáció pszichológiája

A beszéd pszichológiája

Személyiséglélektan és a pszichológiai megismerés alapjai

GYAKORLATI TANEGYSÉGEK

Egyéni nevelési gyakorlat (szakterületenként)

PSZICHOPEDAGÓGIA

(mindkét szakág alapozó képzése)

Esetek a gyermekvédelem köréből

Gyermek- és ifjúságvédelem

Gyermekvédelem-jogi alapismeretek

Szociálpedagógia

Kriminálpedagógia

Kriminálpszichológia

Inadaptált gyermekek pszichológiája

Ismeretek az értelmi fogyatékosok pszichológiájából

Gyógypedagógiai pszichodiagnosztika

Sportpedagógia és sportszervezés

Szociálpolitikai alapismeretek*

Deviáns viselkedések szociológiája

Játékpszichológia

PSZICHOPEDAGÓGIA TANÁRI SZAKÁG

Iskolapszichológia

Nevelés és oktatáslélektani ismeretek

Tanulási zavarok pszichológiája

Inadaptált gyermekek pszichológiája

Gyógypedagógiai pszichodiagnosztika

Gyógypedagógiai pszichológia

PSZICHOPEDAGÓGIAI FEJLESZTÉS-OKTATÁS

(4 féléven át)

SPECIALIZÁCIÓ

(testnevelés, vizuális fejlesztés, zene és terápia, drámapedagógia)*

FAKULTÁCIÓ

(pszichomotoros fejlesztés, játékterápia, szociális képesség fejlesztés)*

GYAKORLATI TANEGYSÉGEK

Pszichodiagnosztika gyakorlat

Pedagógiai gyakorlat 1.2.3.4.

Összefüggő gyakorlat 1.2.3.

PSZICHOPEDAGÓGIA TERAPEUTA SZAKÁG

Inadaptált gyermekek pszichológiája

Gyógypedagógiai pszichodiagnosztika

Diagnosztika és terápia

Gyógypedagógiai pszichológia

A terápiás kapcsolat pszichológiája

SZAKTERÜLETI TERÁPIÁK (4 féléven át)

TERÁPIA

(mozgás, művészet, zene, játék-irodalom)*

FAKULTÁCIÓ

(tanulási zavarok korai felismerése és terápiája, pszichomotoros fejlesztés, nevelési tanácsadás, családgondozás, szenvedélybetegségek gyógyítása, reszocializációs gondozás modelljei)*

Pszichodiagnosztika gyakorlat Terápiás gyakorlat 1.2.3.4.

Összefüggő szakgyakorlat 1.2.3.

A felsorolt tanegységek a főiskola, szakterületünkre irányuló teljes képzési kínálatát jelentik. Ezek között vannak kötelező és választható felkészülési körök is. Egyes tanegységek időben kötöttek, mások adott időszakon belül vehetők fel.

* = választható tanegységek

Jegyzetek:

1. The Neurim Declaration on Training Child Care Workers. FICE International Bulletin, 1991. 5. sz.
2. Fülöp Márta: A szociális készségek fejlesztésének elméletéről és gyakorlatáról. Új Pedagógiai Szemle, 41. évf. 1991. 3. sz.
3. Volentics Anna: A pszichopedagógu-sok státuszának rendezetlenségéről. Gyógypedagógiai Szemle, 14. évf. 1986.1. sz.
4. Volentics Anna, Lm.
5. Dr. Gerevich József: A szociális intervenció fogalomköre. Gyermekek- és Ifjúságvédelem, 6. évf. 1987. 1. sz-
6. Előterjesztés a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán működő levelező Nevelőotthoni Tanár-szak nappali tagozatú szakká fejlesztésére. Kézirat. Bp. 1973.
7. Az átfogó reformot kezdeményező néhány belső tanszéki kézirat: Javaslat a szociálpedagógus képzés tantervi irányelveire, 1988; A pszichopedagógus képzés módosított tantervi irányelvei, 1988; A gyermekvédelem területén szükséges szociális szakemberek pályatükre, 1988; Pszichopedagógia–szociálpedagógia – szociális munka, 1989; Nevelő szakos szociálpedagógus képzés, 1990.

*Domszky András
Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest*